Scientific quarterly (scientific-research article) of Islamic world political research
Vol. 12, No. 2, Summer 2022, 31-62
DOI: 10.21859/priw-120202

Field Investigation of the Model of Transparent Governance Based on the Teachings of Nahj Al-Balagheh

Abbas Ali Rastgar[1], Seyed Mehdi Mousavi Davoudi[2]

Date received: 2022/02/19 **Date of acceptance**:2022/06/08

Abstract

One of the most important obligations of good governance is to guarantee citizens' rights, and in this regard, transparency is one of the main pillars of good governance, which can be an effective mechanism to support the political, economic, social and cultural rights of citizens, and a valuable solution to fight against a sinister phenomenon such as corruption. It is one of the most important challenges of any society. The valuable book of Nahj al-Balagheh is one of the most complete books after the Holy Qur'an, which includes the teachings of how to live and how to manage, and it does not leave any aspect of life unsaid. Therefore, the current research has investigated the model of transparent governance based on the teachings of Nahj al- Balagheh. The method of conducting this research is practical in terms of its purpose, and in terms of the method of data collection, it is part of descriptive and field research. It is worth mentioning that the model of transparent governance based on the teachings of Nahj al- Balagheh includes 4 indicators of religious transparency, behavioral transparency, structural transparency, economic transparency and also 58 components under these indices. In order to conduct the field study of the model, 428 students of master's degree, doctorate, and faculty members of Tehran, Mazandaran, Qom, and Semnan universities were selected as the statistical population using available sampling method. To analyze the data, confirmatory factor analysis and structural model tests were used in LISREL 8.80 software. The results of statistical tests indicated that all four indicators of religious transparency, behavioral transparency, structural transparency and economic transparency have a positive and significant relationship with the variable of transparent governance based on the teachings of Nahj al- Balagheh. In addition, the correlation between each index and the transparent governance variable

1. Faculty of Economics, Management and Administrative Sciences, Semnan University, Semnan, Iran(responsible Author) , a_rastgar@semnan.ac.ir

2. Faculty of Economics, Management and Administrative Sciences, Semnan University, Semnan, Iran. smmousavi@semnan.ac.ir

Copyright © 2018, This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/ or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA...

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

is P=0.83; T= 7.56 for economic transparency, P= 0.80; T= 6.80 for religious transparency, P= 0.73; T= 5.26 for behavioral transparency and P= 0.65; T = 4.90 was determined for structural transparency. The results of this research indicate that according to the factors obtained, the strengthening of each of the indicators of economic transparency, religious transparency, behavioral transparency and structural transparency respectively leads to the improvement of transparent governance in the society.

Keywords: Transparency, governance, transparent governance, religious transparency, behavioral transparency, structural

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، انجمن مطالعات جهان اسلام
فصلنامه علمی (مقاله علمی – پژوهشی) پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، سال دوازدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۱، صص ۶۲ – ۳۱

DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۱۲۰۲۰۲

بررسی میدانی الگوی حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه

عباسعلی رستگار[۱]
سید مهدی موسوی داودی[۲]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۱۸

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی میدانی الگوی حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه پرداخته است. روش انجام این پژوهش از حیث هدف، کاربردی و از حیث نحوه گردآوری داده‌ها جزء پژوهش‌های توصیفی و از شاخه میدانی می‌باشد. شایان‌ذکر است، الگوی حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه شامل ٤ شاخص شفافیت دینی، شفافیت رفتاری، شفافیت ساختاری، شفافیت اقتصادی و نیز ۵۸ مؤلفه ذیل این شاخص می‌شود. به‌منظور بررسی میدانی الگو، ٤۲۸ نفر از دانشجویان کارشناسی ارشد، دکتری و اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌های تهران، مازندران، قم و سمنان به‌عنوان جامعه آماری و به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. جهت تجزیه‌وتحلیل داده‌ها از آزمون‌های تحلیل عاملی تائیدی، و مدل ساختاری، در نرم‌افزار LISREL8.80 بهره گرفته شد. نتایج آزمون‌های آماری حاکی از آن بود که هر چهار شاخص شفافیت دینی، شفافیت رفتاری، شفافیت ساختاری و شفافیت اقتصادی رابطه مثبت و معناداری با متغیر حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج–البلاغه دارند. علاوه بر این، میزان ارتباط هر یک از شاخص‌ها با متغیر حکمرانی شفاف به میزان P= 0.83; T= 7.56 برای شفافیت اقتصادی، P= 0.80; T= 6.80 برای شفافیت دینی، P= 0.73; T= 5.26 برای شفافیت رفتاری و P= 0.65; T= 4.90 برای شفافیت ساختاری تعیین شد. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که با توجه به بارهای عاملی به دست آمده، تقویت هریک از شاخص‌های شفافیت اقتصادی، شفافیت دینی، شفافیت رفتاری و شفافیت ساختاری به ترتیب منجر به بهبود حکمرانی شفاف در جامعه می‌گردد.

واژه‌های کلیدی: شفافیت، حکمرانی، حکمرانی شفاف، شفافیت دینی، شفافیت رفتاری، شفافیت ساختاری، شفافیت اقتصادی، نهج‌البلاغه.

۱. استاد دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اداری، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران (نویسنده مسئول) a_rastgar@semnan.ac.ir
۲. پژوهشگر پسادکتری، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اداری، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران. smmousavi@semnan.ac.ir
Copyright © 2018, This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

مقدمه

یکی از مهم‌ترین تعهدات حکمرانی شایسته، تضمین حقوق شهروندی می‌باشد و لذا، شفافیت یکی از خصایص روشن حکمرانی شایسته است که می‌تواند به‌عنوان سازوکار مؤثر حامی حقوق شهروندان، راهکاری ارزنده برای مبارزه با فسادهای سیاسی و اقتصادی باشد که از مهم‌ترین چالش‌های هر جامعه‌ای می‌باشد. با عنایت به فراز و فرودهای زندگی بشر، جوامع بشری بدون تعلیم و تربیت قادر به رفع موانع نمی‌باشد و تنها در سایه آموزه‌های دینی می‌توانند به شکوفایی برسند. جامعه‌ای که تنها به خود متکی باشد و از اندیشه‌های دینی بهره نگیرد، در میدان نوآوری و شکوفایی با شکست مواجه می‌شوند. مکتب حیات‌بخش اسلام بهترین نوآوری را در شیوه ها و روشهای تربیتی برای پیروان خود ارائه داده است که کشف و استفاده آن‌ها ره‌توشه بزرگی برای پیروان این مکتب به شمار می‌آید و از نظر الگویی چنین شیوه ها روشهایی را میتوان در زندگی عملی و رفتار و گفتار پیشوایان دینی و مربیان بزرگ بشریت جستجو کرد چون روش معصومان برگرفته از مکتب توحید و آموزه‌های دینی است و پیروی از کامل‌ترین رهنمودهای تربیتی را به همراه دارد (اخلاقی، ۱۳۸۸) و اختصاص به زمان و مکان خاصی ندارد؛ در این میان هرچند مفهوم شفافیت، امروزه مفهومی تازه‌وارد است، ولی ریشه‌های مفهوم شفافیت را می‌توان در آموزه‌های اسلامی به‌خصوص در دوران حکومت امام علی (ع) یافت (حبیب نژاد و عامری، ۱۳۹۵). در اصطلاح، استعمال شفافیت در مورد اطلاعات، داده‌ها، رویّه‌ها و به معناي آشکار بودن و در دسترس بودن آن‌ها براي بررسی و نظارت بر آن‌ها می‌باشد (ساریخانی و اکرمی سراب، ۱۳۹۲).

این معنا در حوزه‌های گوناگون اجتماعی کارکرد دارد. در عرصه قدرت، شفافیت عمدتاً به‌عنوان شاخصی از کیفیت سیاست و حکمرانی لحاظ می‌شود. اگرچه این مفهوم ممکن است از زمان‌های دور، مفهومی آشنا براي مردم باشد، ولی آنچه امروزه در این ارتباط مطرح است، براي نخستین بار در گزارش‌های بانک جهانی در ارتباط با برنامه‌های توسعه مطرح شد. بانک جهانی در گزارش سال ۱۹۸۹ خود مفهوم حکمرانی مطلوب را براي نخستین بار مطرح کرده است. نویسندگان گزارش، مشخص کرده‌اند که بحران اقتصادي درواقع از بحران حکمرانی سرچشمه می‌گیرد و یکی از مشخصه‌هاي حکمرانی بد، عدم توجه به مدیریت مبتنی بر شفافیت ذکر شده است. بانک جهانی همچنین در گزارش سال ۱۹۹۲ درباره توسعه و حکمرانی، چهار عنصر عمده حکمرانی مطلوب را برشمرده، که شفافیت را یکی از این عناصر دانسته است (یزدانی زنوز، ۱۳۸۸). در این نظریه شفافیت بدین معناست که با اطلاعاتی که حکومت در اختیار شهروندان قرار می‌دهد، به آن‌ها امکان داده شود تا از آنچه

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

حکومت انجام می‌دهد، آگاه شـوند و بتواننـد تحلیـل، نقـد و قیـاس کننـد (میدری و خیرخواهان، ۱۳۸۳) و تاریکخانـه‌اي فـراروي خـود نبیننـد. ایـن مفهـوم بـر موجودیت سازوکارهایی براي تضمین دسترسی عامه مردم به فراگرد تصمیم‌گیري مبتنی است (پورعزت و همکاران، ۱۳۸۹).

شفاف‌سازی، راه‌حل برخورد با ناکامی و فساد در سیستم سیاسـی و اقتصـادي کشور می‌باشد. آگاهی عموم از آنچه در حکومت می‌گذرد، موضوعی نیسـت که به جوامع امروزي منحصر باشد. در عرصـه حکومـت اسـلامی، مفهـوم شفافیت و آگاهی‌بخشی به عموم مورد توجه امام علی (ع) قرار گرفته است. در میان مسلمانان و به‌ویژه شیعیان، آن هنگام که سخن از حکومت اسلامی به میـان می‌آید، حکومت امام علی (ع) بی‌درنگ به‌عنوان یک الگو به ذهن همگـان مـی‌آیـد. درواقع حکومتی وصف اسلامی دارد که الگوی حکومت امام علی (ع)، نزدیک‌تر و با آن انطباق بیشتري داشته باشد. این نزدیکی و انطباق باید در جنبه‌های گوناگونی از حکومت و حکومت‌داری باشد که در سخن آن حضرت آمده، یا از مرام و سیره او نقل شده است؛ یکی از این جنبه‌های مهم که امام علی (ع) به آن پرداخته، شفافیت است (بخشایش اردستانی و دشتی، ۱۳۹۲). در حکمرانی شفاف تمرکز اصلی بر مبارزه با فساد، و پاسخگویی حاکمان یک کشور است. در یک فضای مبهم که شهروندان از نحوه عملکرد حاکمان آگاهی نداشته و در مسائل گوناگون مشارکت داده نشوند، اعتماد عمومی نسبت به حاکمیت کاهش و یا سلب می‌گردد (استوپاک[1] و همکاران، ۲۰۲۱).

از سوی دیگر در شرایط فقدان شفافیت، مصادیق ناکارآمدی و فساد در حاکمیت افزایش می‌یابد، به همین جهت در فضای شفافیت سیاسی (حاکمیتی) از طریق ایجاد شفافیت و مشارکت‌بخشی به مردم، به دنبال مبارزه با مشکلات مذکور و سلامت بخشیدن به پیکره حاکمیت هستیم. هدف اصلی در حکمرانی شفاف نهایتا توانمندسازی بدنه حاکمیت و نیز افزایش اعتماد عمومی است که راهبردهای آن شامل مبارزه با فساد، مسئولیت‌پذیری صاحبان مناصب، تمرکز زدایی، پاسخگویی صاحبان مناصب، شایسته‌سالاری صاحبان مناصب، مشارکت مردم در نظارت و ارزیابی، مشارکت مردم در فرآیندهای تصمیم‌سازی، افزایش اعتماد مردم و سرمایه اجتماعی می‌شود (غفاری و رستم پور، ۱۴۰۰). شایان‌ذکر است که نمونه ها و مصادیقی در یک حکمرانی شفاف قابل ذکر است که شامل شفافیت درآمدها و دارایی‌های مسئولین، شفافیت رصد وعده‌های مسئولین، شفافیت مشروح مذاکرات مسئولین، شفافیت آراء مسئولین، شفافیت هزینه‌های اقدامات حاکمیت، شفافیت پروژه‌های حاکمیت، شفافیت مشاغل پیشین مسئولین، شفافیت منافع و تعارض منافع می‌شود (ثنایی، ۱۳۹۵).

1. Stupak

فصلنامه علمی-پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

شفافیت در معنای عام، یکی از ضرورت‌های سیاست‌گذاری، تنظیم‌گری و نظارت محسوب می‌شود. اولین و مهم‌ترین پیامد شفاف‌سازی، کنترل فساد است. بدیهی است که حوزه‌هایی که منابع مالی در آن‌ها هزینه می‌شود، بیشتر در معرض فساد قرار دارند و بیشتر نیازمند شفاف‌سازی هستند. علاوه بر این، شفافیت، افراد را وادار به پاسخگویی می‌کند. اقدامات در حوزه شفافیت در یک حکومت اثرات بسیار ارزشمندی را در پی دارد که شایسته است مورد توجه پژوهشگران قرار گیرد. از اصلی‌ترین مسائلی که نظام‌های حاکمیتی در بسیاری از سطوح ساختاری و اداری با آن مواجه هستند، مسئله فساد، عدم تبعیت از قانون، ناکارآمدی، عدم پاسخگویی، عدم مسئولیت‌پذیری و بوجود آمدن مسائل دیگر است. هر گونه اصلاح و بهبود در کشور، بدون فهم شفافیت، حتی با نیت اصلاح می‌تواند بسیار خطرناک باشد. لذا شفافیت مانند نوری است که مسائل را روشن می‌کند، ابهامات را از بین می‌برد و پس از آن تازه می‌توان نسبت به مسائل فکر و برای آن‌ها تدبیر کرد. رویکرد شفافیت معتقد است که با ایجاد فضای شفاف و به عرصه آوردن و به ملأ عام گذاردن رفتارها و عملکردها و ... می‌توان کیفیت و کارآمدی تصمیمات و اقدامات را بالا برد، از بروز جرم و فساد کاست، احتمال کشف جرم را افزایش داد و علاوه بر آن نظارت و مشارکت مردمی را نیز در همه عرصه‌ها فعال کرد (ثنایی، ۱۳۹۵).

با ایجاد شفافیت می‌توان عدالت را مستقر کرد و از ایجاد تبعیض‌های ناروا و عدم شایسته‌سالاری جلوگیری کرد. لذا می‌توان شفافیت را حلقه گم شده‌ی حکمرانی در کشور تلقی کرد. شفافیت مفهوم سیاسی و حقوقی مشخصی در ادبیات سیاسی دنیا دارد و شفافیت در حکمرانی یکی از مؤلفه‌های حقوق شهروندی به حساب می آید. برخلاف پندار غالب که حکمرانی شفاف را همانند بسیاری از مفاهیم مرتبط با حوزه سیاسی و حمکرانی دارای خاستگاهی غربی می‌دانند، مفهوم شفافیت که سابقه مشخصی در تجربیات بین‌الملل دارد، جایگاه ویژه‌ای در ادبیات حکومت دینی دارد تا آنجا که امیرالمؤمنین علی (ع) در نامه ۵۰ نهج‌البلاغه می‌فرماید: "بدانید حق شما بر من آن است که چیزی را جز اسرار جنگی از شما پنهان ندارم." کتاب ارزشمند نهج‌البلاغه بعد از قرآن مجید یکی از کامل‌ترین کتاب‌هایی است که تعالیم چگونه زیستن و چگونه اداره کردن را در بردارد و هیچ نکته‌ای از زوایای زندگی را ناگفته نگذاشته است. بی‌دلیل نیست که این کتاب ارزشمند همواره در کنار قرآن مجید بیانگر راه روشن درست اندیشیدن، و درست زیستن است؛ زیرا کلام شخصی است که خود در گهواره پرنور وحی پرورش‌یافته و آثار کلام خدایی را در رفتار بزرگ‌ترین پیامبر مشاهده نموده است و اگر قرآن کتاب دستور زندگی است، نهج‌البلاغه کتاب اجراست (دلشاد تهرانی، ۱۳۹۲).

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

گوناگونی مطالب و موشکافی دقیقی که مخصوص حضرت علی (ع) می‌باشد چنان اثری آفریده که بی‌اغراق دربرگیرنده روش اجرای تمام دستورات زندگی در قرآن عظیم است. در اقتصاد جهان امروزی، موفقیت اقتصاد ملی به نقش بسیار مهم رقابت‌پذیری سازمان‌ها، شفاف‌سازی و ساختار حکمرانی فعال در قلمرو آنان بستگی دارد، ازاین‌رو سازمان‌ها، نهادهایی هستند که باعث ایجاد ارزش اقتصادی می‌شوند. علاوه براین؛ نیاز به صداقت و شفافیت در حاکمیت سازمان‌ها یکی از نگرانی‌های مهم تنظیم کنندگان استانداردها در سرتاسر جهان به‌شمار می‌آید. این نیاز بطور آشکار منجر به تجدید نظر در روش‌های حاکمیت سازمان‌ها و موسسات مدرن علی‌الخصوص از لحاظ پاسخگویی و عملکرد اقتصادی شده است (موداشیرو[1] و همکاران، ۲۰۱۴).

بسیاری از اندیشمندان، گسترش اطلاعات و ارتباطات را عامل اساسی تفاوت نسل‌ها نسبت به یکدیگر می‌دانند. امام علی (ع) نیز در نامه ۳۱ نهج‌البلاغه به این تفاوت اشاره دارند: "از پدری فانی، معترف به گذشت زمان، تسلیم گذر زمان، مذمت‌کننده دنیا و کسی که فردا از این دنیا خواهد رفت به فرزندی که آرزوهای طولانی و بلند دارد، تاجر زیانکار، بنده دنیا، کسی که در معرض بلاها و بیماری‌ها و سختی‌ها است." با توجه به این نوع معرفی در نامه می‌توان دریافت امام علی (ع) به خوبی به تفاوت نسل‌ها کاملاً آگاه است؛ و مفاهیم صادره از ایشان، می‌تواند راهگشای جامعه امروزی باشد. در این راستا، با توجه به فضا و شرایط دینی و خصوصاً شیعی کشور، همچنین اعتقاد و گرایش‌های درونی افراد به این مفاهیم و وجود دستورالعمل‌ها و نکات غنی مدیریتی در کتاب شریف نهج‌البلاغه، این پژوهش درصدد است ضمن بهره‌گیری از علوم روز، به بررسی میدانی الگوی حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه بپردازد.

پیشینه پژوهش

با مروری بر پیشینه پژوهش‌های صورت گرفته در این حوزه، مطالعه جامعی که به حکمرانی شفاف خصوصاً مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه پرداخته باشد، یافت نشد. با این وجود، پژوهش‌های متعددی صورت گرفته که مرتبط با این پژوهش می‌باشد. همانطور که در جدول ۱ مشاهده می‌گردد، مطالعات متعددی به "شفافیت در حکومت" پرداخته اند که نشان از اهمیت مفهوم شفافیت دارد، ولی غالب این پژوهش‌ها از منظر حقوقی به این بحث پرداخته اند و مربوط به دانشکده های علوم سیاسی و حقوق

1. Mudashiru

فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

می‌شوند و یا پژوهش‌های مروری هستند که به اهمیت شفافیت در حکومت پرداخته‌اند. در عین حال، با مروری بر پیشینه پژوهش‌ها چنین به دست می‌آید که به مفهوم "حکمرانی خوب" و "حکمرانی مطلوب" نیز پرداخته شده است. شایان ذکر است، هر یک از این پژوهش‌ها از منظری متفاوت به بحث حکمرانی خوب پرداخته اند و اصل "شفافیت" به عنوان متغیر ملاک در این مطالعات مطرح نبوده است. ضمنا، هیچ یک از این پژوهش‌ها به بررسی جامع نهج‌البلاغه و استخراج مؤلفه‌های حکمرانی شفاف اقدام ننموده اند. لذا، پژوهش حاضر، جهت ارزیابی میدانی الگوی حکمرانی شفاف که مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه باشد سعی در پرکردن خلا مطالعات پیشین در این حوزه برآمده است.

جدول ۱. پیشینه پژوهش

ردیف	پژوهشگران	سال پژوهش	عنوان پژوهش	حوزه پژوهش
۱	واحدی و همکاران	۱۴۰۱	بررسی مؤلفه‌های حکمرانی خوب با توجه به رویکرد اندیشه های سیاسی انقلاب اسلامی	علوم سیاسی
۲	قجری و نوربخش	۱۴۰۰	مطالعه نسبت مدل حکمرانی جمهوری اسلامی ایران با مدل حکمرانی خوب	جامعه‌شناسی
۳	فاضلی کبریا و همکاران	۱۳۹۹	اولویت‌بندی راهبردهای مؤثر در حکمرانی خوب با رویکرد ساختاری تفسیری بر اساس نامه ۵۳ نهج‌البلاغه	مدیریت دولتی
۴	یگانگی و بیگلی	۱۳۹۹	مدل مفهومی حکمرانی خوب	مدیریت دولتی
۵	زکی زاده و همکاران	۱۳۹۸	تبیین اصول شفاف‌سازی و آزادی اطلاعات به‌عنوان مؤلفه‌های حکمرانی مطلوب در پرتو نظام حقوقی حاکم بر قراردادهای دولت	حقوق
۶	اختری و دارابی	۱۳۹۸	شفافیت از دیدگاه حکومت اسلامی و حکمرانی خوب	حقوق
۷	شیرکوند و همکاران	۱۳۹۸	واکاوی رئالیستی مدل اعتدال‌گرا؛ نگاه نوین حکمرانی خوب در جغرافیای سیاسی ایران	علوم سیاسی
۸	داداش کریمی و همکاران	۱۳۹۸	طراحی مدل حکمرانی آموزش عالی کشور	مدیریت دولتی
۹	موسوی و همکاران	۱۳۹۷	نقش اخلاق اسلامی در حکمرانی مطلوب	حقوق
۱۰	ابطحی و همکاران	۱۳۹۷	بررسی و تبیین حکمرانی شایسته در رویکرد حکمرانی نظام جمهوری اسلامی ایران	علوم سیاسی
۱۱	منتظری و همکاران	۱۳۹۷	الگوی حکمرانی خوب از دیدگاه نهج‌البلاغه: گامی در جهت تبیین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	مدیریت
۱۲	منصوری و افقه	۱۳۹۶	بررسی اثرهای متقابل آزادی و حکمرانی بر توسعه‌ی انسانی	اقتصاد
۱۳	عیوضی و همکاران	۱۳۹۶	از بررسی حکمرانی خوب تا الگوی حکمرانی پایدار	علوم سیاسی
۱۴	کلبه داری و همکاران	۱۳۹۶	بررسی مؤلفه‌های حکمرانی مطلوب در پروژه‌های بزرگ‌مقیاس چندسازمانه ی مشارکت مدنی	مدیریت پروژه، حقوق
۱۵	خسروی	۱۳۹۵	حق بر محیط‌زیست سالم در پرتو حکمرانی مطلوب	حقوق

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

۱۶	رئیس السادات و هادی قنوات	۱۳۹۵	رابطه سعادت با حکمرانی مطلوب	حقوق
۱۷	طاهری و ارسطا	۱۳۹۵	بررسی تطبیقی مبانی اصل شفافیت از دیدگاه اسلام و نظریه حکمرانی خوب	حقوق
۱۸	حبیب نژاد و عامری	۱۳۹۵	شاخص‌های شفافیت در حکومت اسلامی (با تأکید بر حکومت علوی)	حقوق
۱۹	درزی و صدریه	۱۳۹۴	نگرشی میان‌رشته‌ای به حکمرانی خوب، زمینه‌مندسازی حکمرانی خوب در قرآن و نهج‌البلاغه	قرآن و حدیث
۲۰	شعبان نیامنصور و شعبان نیامنصور	۱۳۹۴	واکاوی اعتدال در حکمرانی مطلوب و آموزه‌های قرآن کریم	حقوق
۲۱	سردارنیا و شاکری	۱۳۹۳	تبیین حکمرانی خوب در نهج‌البلاغه با رویکرد روشی زمینه گرا	علوم سیاسی، حقوق
۲۲	حبیب زاده و سیفی آتشگاه	۱۳۹۲	تاثیر حکمرانی مطلوب بر اجرایی شدن حق بر توسعه با تأکید بر بعد ملی	حقوق
۲۳	ابوالحسنی	۱۳۹۱	حکمرانی مردم‌سالارانه	علوم سیاسی
۲۴	بشیری و شقاقی شهری	۱۳۹۰	حکمرانی خوب، فساد و رشد اقتصادی (رویکردی اقتصادی به مقوله حکمرانی خوب)	اقتصاد
۲۵	پورعزت و طاهری عطار	۱۳۸۹	کاربست حکمرانی خوب برای ملت‌سازی در پرتو مطالعات میان‌رشته‌ای	مدیریت دولتی

علاوه بر این، با مروری بر پیشینه پژوهش‌های خارجی این حوزه هم چنین به دست می آید که حکمرانی از پژوهشهایی است که در کشورهای مختلف به آن پرداخته شده است و به موضوعاتی همچون حکمرانی مطلوب (گیسلکوییست[1]، ۲۰۱۲؛ ایوانز[2]، ۲۰۱۲؛ آنتیروکو[3]، ۲۰۱۴؛ بریسون[4] و همکاران، ۲۰۱۴؛ گود و نوویرث[5]، ۲۰۱۴)، حکمرانی و رشد اقتصادی (اودیسان[6]، ۲۰۱۲)، حکمرانی و شفافیت (آرم استرانگ[7]، ۲۰۱۱؛ باوور و گرایم[8] ، ۲۰۱۲؛ بیرتوت[9] و همکاران، ۲۰۱۲؛ کاسینیلا[10] و همکاران،

1. Gisselquist
2. Evans
3. Anttiroiko
4. Bryson
5. Goede & Neuwirth
6. Adeosun
7. Armstrong
8. Bauhr & Grimes
9. Bertot
10. Cucciniello

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

۲۰۱۴؛ دوتا و روی[1]، ۲۰۱۶؛ رودریگز[2] و همکاران، ۲۰۱۶؛ وو[3] و همکاران، ۲۰۱۷)، ارتباط حکمرانی و فساد (گریگوری[4]، ۲۰۱۳؛ ابوشناب[5] و همکاران، ۲۰۱۳؛ ماپووا[6]، ۲۰۱۴؛ ایدوکو[7] و همکاران، ۲۰۱۵؛ بکوریچ[8]، ۲۰۱۶)، حکمرانی و دموکراسی (عزیز[9]، ۲۰۱۱؛ خان و اسلام[10]، ۲۰۱۴؛ بوالا و موتولا[11]، ۲۰۱۵)، حکمرانی و پاسخگویی (بیکر و روبین[12]، ۲۰۱۱؛ گامز و سارجیاکومو[13]، ۲۰۱۳)، حکمرانی و تمرکز زدایی (بانیک و اوسوارد[14]، ۲۰۱۲)، حکمرانی مشارکتی (مورس و استفان[15]، ۲۰۱۲؛ امرسون و نباتچی[16]، ۲۰۱۵).

چارچوب مفهومی

حکمرانی

در قرآن کریم به عنوان اصلی ترین کتاب مقدس دینی مسلمانان، آیات متعددی به حکومت اشاره شده است. در قرآن کریم، حکومت «الله» در سطح وسیعی در مقابل حکومت «طاغوت» مطرح شده است و پیامبران و شرایع آمده اند تا حکومت «طاغوت» را از بین ببرند و حکومت جهانی «الله» را بنا نهند "؛ و جایگزیني حکومت «الله» به جاي حکومت « طاغوت» شایسته کساني است که رنگ الهي دارند و به خلیفه الله در زمین معروفند، و دست طاغوت را از حکومت جامعه کوتاه می‌کنند. از این میان می‌توان به موارد زیر به عنوان نمونه اشاره کرد: ما تو را خلیفه و جانشین خود در زمین قرار دادیم، پس حکومت خود

1. Dutta & Roy
2. Rodriguez
3. Wu
4. Gregory
5. Abu-Shanab
6. Mapuva
7. Idoko
8. Berkorich
9. Azeez
10. Khan & Islam
11. Bwalya & Mutula
12. Baker & Rubin
13. Gomes & Sargiacomo
14. Bannink & Ossewaarde
15. Morse & Stephens
16. Emerson& Nabatchi

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

را بر اساس حق و عدالت برقرار کن و از پیروی از هواهایی که تو را گمراه می‌کند، بپرهیز. کسانی که از راه راست منحرف می‌شوند و گمراه می‌شوند، سخت ترین گرفتاری ها را خواهند داشت، زیرا روز بازرسی را فراموش کرده اند (سوره ص، آیه ۲۶). ما قرآن و شریعت را برای تو فرستادیم تا در میان مردم به دین الهی حکومت کنی (سوره نساء، آیه ۱۰۵). آیا ندیدی کسانی را که به آنچه (از کتب آسمانی) بر تو و پیشینیان نازل شده ایمان دارند، ولی می خواهند برای قضاوت نزد طاغوت ها و قضات دروغین بروند؟! با اینکه به طاغوت دستور داده شده بود. ولی شیطان می‌خواهد آن‌ها را گمراه کند و به راههای دور افکنده (سوره نساء، آیه ۶۰). خداوند حافظ و سرپرست مؤمنان است؛ آن‌ها را از تاریکی به سوی نور می برد. (اما) کسانی که کافر شدند، اولیای آن‌ها ستمگرانند؛ که آن‌ها را از نور به سوی تاریکی بیرون می برد. آن‌ها از آتش هستند و همیشه در آن خواهند ماند (سوره بقره، آیه ۲۵۷). شایان ذکر است که در قرآن آیات فراوانی از این دست وجود دارد که حاکمیت «الله» را بر جامعه و مبارزه و مخالفت با هر نوع ظلم و ستم را تأیید می‌کند. از این‌رو شایسته است به مفهوم حکمرانی در جامعه اسلامی توجه بیشتری شود.

ضمناً، جهان امروز با چالش‌هایی مواجه است که ناشی از دگرگونی‌های حاصل از پیشرفت علم و صنعت و طرح نیازهای جدید اجتماعی است. دگرگونی‌های پدید آمده در زمینه علم و فن‌آوری ضمن آنکه افق‌های نوینی را فراروی خدمات گوناگون گشوده، مسئولیت‌های جدیدی را نیز برای بخش عمومی ایجاد نموده است. این دگرگونی‌ها به یک مفهوم به‌معنای پدید آمدن نقش‌های جدید و متفاوت برای بخش عمومی و بطور خاص برای دولت تلقی می‌شود. در جهان متحول امروز، نقش دولت نیز متحول و مسئولیت آن متفاوت خواهد بود، دولت‌ها به تنهایی قادر به پاسخگویی به نیازهای جدید نخواهند بود. آنان بایستی با افزایش قابلیت‌های خود از طریق باز دمیدن نیروی تازه در نهادهای عمومی‌توان پاسخگویی به نیازهای جدید را افزایش دهند. این مهم نیازمند الگوهای جدیدی است که بتوان از همه ظرفیت های جامعه در بخش‌های دولتی، خصوصی و مدنی استفاده نمود، تا تولید و ارائه خدمات عمومی را حداکثر ساخت. الگوی حکمرانی خوب می‌تواند نظریه‌ای نوین در پاسخگویی به انتظارات و مسئولیت‌های جدید باشد (سیدصیام دوست و واندروال[1]، ۲۰۲۰). الگویی که می‌تواند راه برون رفت از وضعیت فعلی و روشی برای ارائه خدمات عمومی بهتر باشد (شریف زاده و قلی پور، ۱۳۸۲).

مفهوم حکمرانی در بخش دولتی، مفهوم جدیدی به‌شمار می‌آید و فقط از جانب اجتماعاتی مورد تشخیص و توجه قرار می‌گیرد که نیازمند بحث و بررسی مداوم می‌باشد (ریان و پارسل[2]، ۲۰۰۴).

1. Seyedsayamdost & Vanderwal
2. Ryan & Purcell

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

با این حال، عملکردها و تلاش‌هایی جدی توسط بخش‌های مختلف از جمله دولت، دانشگاهیان و متخصصان جهت تحقق و تقویت حکمرانی در بخش دولتی علی‌الخصوص به‌واسطه اجرای حکمرانی خوب صورت پذیرفته است (ریان و نگ[1]، ۲۰۰۰). به حکمرانی خوب در بخش دولتی از آن جهت نیاز می‌باشد که این امر تضمین‌کننده موفقیت سیستم ارائه خدمات توسط سازمان‌های بخش دولتی می‌باشد؛ بنابراین مشخص می‌گردد که در راستای موفقیت، مفهوم حکمرانی بیشتر بر توسعه‌ی اصول یا ویژگی‌های حکمرانی خوب متمرکز است (کپینگ[2]، ۲۰۱۸). حکمرانی خوب به‌عنوان رویکردی برای ارتقاء عملکرد به‌شکل فزاینده‌ای در حال افزایش اهمیت در سازمان‌ها است. حکمرانی خوب به‌صورت جزئی ضروری در تمامی روابط اقتصادی علی‌الخصوص در نظام‌های اقتصادی نوظهور یا در حال تغییر تعریف شده است (بانرجی[3] و همکاران، ۲۰۰۹). با این حال در سطوح گوناگون فعل و انفعالات عوامل، شرایط سازمانی بازار باعث کاهش کاستی‌های اطلاعاتی و تسهیل نظارت موثر بر عوامل می‌شود که از بازده سرمایه‌گذاری سوء استفاده نموده‌اند. علاوه براین، حکمرانی خوب، مرحله‌ای مرکزی را برای ارتقاء سازمان‌ها در نظر می‌گیرد. با این اوصاف، حکمرانی خوب، سیستمی است که از طریق آن سازمان‌ها هدایت و کنترل می‌شوند و به شفاف‌سازی، پاسخگویی و روابط قدرت در درون سازمان می‌پردازند. هدف از حکمرانی خوب اطمینان یافتن از این موضوع است که سازمان در طولانی مدت قادر به مدیریت منافع افراد می‌باشد (جو[4]، ۲۰۰۷).

علاوه براین، حکمرانی خوب اشاره به مجموعه‌ای از قوانین و آئین‌نامه‌ها دارد که مدیران علاوه بر اصول ارزشی مبتنی بر مدیریت به اجرای آن‌ها می‌پردازند. جوهره‌ی حکمرانی خوب ایجاد اطمینان از این موضوع است که حداکثر رفاه مدنظر افراد مهم به‌دست آمده است (رشید[5]، ۲۰۰۸). این امر با میان مکانیسم‌های حکمرانی خوب در درون سازمان‌ها و مفهوم اجتماعی حوزه پاسخگویی سازمان در ارتباط است (لو[6]، ۲۰۰۶). محققان اینگونه استدلال نموده‌اند که حکمرانی خوب به وسیله ساختارها و فرآیندها مشخص می‌شود (فاما[7]، ۱۹۸۰). علاوه براین، لازم به ذکر است که سیستم‌های مختلف

1. Ryan & Ng
2. Keping
3. Banerjee
4. Joe
5. Rashid
6. Low
7. Fama

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

حکمرانی می‌بایست دربردارنده خطوط قانونی پاسخگویی به‌وسیله تعریف ماهیت رابطه میان سازمان و ارکان مهم سازمان باشند (بهرامی و همکاران، ۱۳۹۹). ساختار حکمرانی خوب، توزیع حقوق و مسئولیت‌ها را در بین افراد مختلف سازمان و سایر ذی‌نفعان شفاف‌سازی می‌نماید و قوانین و آئین‌نامه‌ها و فرآیندهای تصمیم‌گیرنده در امور سازمان را مشخص می‌سازد (دوک و کانپنگ[1]، ۲۰۱۱). با انجام این امر، ساختاری پدید می‌آید که در آن اهداف سازمان مشخص می‌شود و روش‌های رسیدن به این اهداف و بررسی ارزش‌ها و عملکرد سازمان معین می‌گردد. اهمیت روش‌های اجرای حکمرانی به‌شکلی گسترده به‌عنوان یکی از ارکان اصلی در تقویت مبانی عملکرد اقتصادی طولانی مدت کشورها و سازمان‌ها آشکار شده است (کایربواه[2]، ۲۰۰۷). برای برون رفت حکمرانی از چالش‌ها لازم است همه عوامل تاثیرگذار بر حکمرانی شناسایی شده و نسبت به آن‌ها واکنش موثر نشان داده شود.

شفافیت در حکمرانی

همانطوری که در تشریح حکمرانی خوب به اختصار به آن اشاره شد، یکی از شاخص‌های حکمرانی خوب، شفافیت در حکمرانی می‌باشد. آموزه‌های دینی اسلام سرشار از دستورات مدیریت صحیح جامعه است. یکی از این دستورات، شفافیت است. و حق را با باطل نیامیزید! و حقیقت را با اینکه می‌دانید کتمان نکنید! (سوره بقره، آیه ۴۲)؛ از آنچه نمی دانی پیروی مکن (سوره اسراء، آیه ۳۶). در قرآن اطاعت بر اساس آگاهی و شفافیت اطلاعات انسان است و اطاعت کورکورانه مذموم است؛ بنابراین مردم بر اساس دانش خود حق اطاعت از حکومت را دارند. به طور خلاصه، هر چه دولت شفاف‌تر باشد و مردم بیشتر از آن آگاه باشند، بیشتر و مشروع‌تر از آن اطاعت خواهند کرد. امام علی (علیه‌السلام) در بخشی از سخنان خود مالک اشتر را به عدم فاصله گیری از مردم به ویژه برای مدت طولانی و لزوم گفتگوی شفاف چهره به چهره توصیه کرد و این فاصله را عاملی دانست در ایجاد سوء ظن مردم نسبت به او. در واقع مهمترین آفت و آسیب عدم شفافیت، کاهش اعتماد مردم به دولت و تضعیف این سرمایه عظیم اجتماعی است (نهج‌البلاغه، نامه ۵۳).

ضمناً، شفاف‌سازی عملکرد دولت به کاهش فساد و ناکارآمدی کارمندان دولت کمک نموده و باعث ارتقاء کلی عملکرد می‌شود (تراکولموتوتا و کایجارینواتنا[3]، ۲۰۱۳). فساد، پدیده اي است جهان شمول

1. Duke & Kankpang
2. Kyereboah
3. Trakulmututa & Chaijareonwattana

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

که نظام اداري هر كشور كم و بيش به آن دچار مي باشد و تاريخ آن به قدمت پيدايش جوامع انساني است. فساد اداري، زمينه ركود در تمام ابعاد را فراهم مي كند و با آسيب زدن به توسعه، مانع رشد رقابت سالم مي شود. علت ها و عوامل موثر بر بروز فساد متعدد و چند بعدي است و مي توان در اين زمينه دلايل مختلفي همچون: عوامل قانوني، قضايي، بازرسي و نظارتي، اقتصادي و سياسي را نام برد (داودی و همکاران، ۱۳۹۸). فساد، نيروي يكپارچه و متمركزي نيست كه بتوان آن را با راه حلي تك بعدي كنترل كرد، بلكه مستلزم استفاده از راهبردهاي كلي نگر و چندبعدي است. راهبرهايي كه تمامي ابعاد گفته شده را در برگيرد (حقیقتیان و سیف زاده، ۱۳۹۴). برخی فساد را پدیده ای اجتماعی می‌دانند که عبارت است از استفاده مغرضانه مسئولان امر از موقعیت شغلی در راستای مال اندوزی شخصی (غلامی، ۱۳۹۷). فساد، پديده نويني نيست و رشد، تكوين و توسعه آن قدمتي به‌اندازه تاريخ اجتماعات انساني و تاريخ سازمان‌ها و نهادها دارد. همه اجتماعات داراي سطوح و لايه هايي از فساد بوده اند و مي توان به جرات ادعا نمود كه تاريخ و تمدني از حيات انساني يافت نمي شود كه فاقد فساد به اشكال متعدد نباشد. از اين روي بايستي اذعان نمود كه فساد، پديده اي همه گير و جهاني است. وجود فساد در جامعه سواستفاده از اداره دولتی یا خصوصی برای کسب منافع شخصی است. همچنین بر حاکمیت، نهادها، خدمات و ساختار کشور تاثیر می‌گذارد (سونگبه[1]، ۲۰۱۷).

امروزه هيچ كشوري حتي دموكرات‌ترين و يا آزادترين، توسعه يافته‌ترين تا عقب مانده ترين كشورها، نظام اداري كشورشان را از تمامي جهات داراي سلامت اداري كامل نمي‌دانند. يعني تمامي سيستم‌هاي اداري دنيا داراي درجات، سطوح و لايه‌هايي از فساد هستند. فساد در هر سيستمي بر اساس صورت‌بندي هاي فرهنگي، سياسي و اقتصادي، اشكال خاصي به خود مي‌گيرد كه مي‌توان آن‌ها را در نظام‌هاي متعدد به شكل رشوه براي انجام كار يا اخذ امتيازات، پاداش براي حسن خدمت، بي احترامي به ارباب رجوع اداري، سواستفاده از اسناد و مدارك موجود در راستاي منافع شخصي يا فاميلي يا گروه هاي قومي، نژادي يا طبقه خاص، خريد كارگزاران اداري، به كارگيري كارگزاران و اموال سازمان به نفع منافع شخصي، دستكاري اسناد، كم كاري و حيف و ميل امول عمومي و يا فراموشي وظايف سازماني در اداره مشاهده نمود)خلف خاني، ۱۳۸۸). بنابراين فساد اداري يكي از شكل هاي انحراف اجتماعي است كه از لحاظ تقسيم بندي انحرافات در طبقه انحرافات سازماني يقه سفيدان قرار مي گيرد و در مجموع به رفتاري اطلاق مي‌گردد كه درآن فرد براي تحقق منافع خصوصي خود و دستيابي به رفاه بيشتر يا موقعيت بهتر، خارج

1. Sungbeh

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

از چارچوب وظایف رسمي عمل مي كند) حسن دوست فرخاني و يزدان پناه، ۱۳۹۰). در صورتی که قانون منجر به شفاف‌تر شدن ساختارهای موجود یا سازوکارهای جاری شود؛ که حاصل آن شفاف شدن حقوق مالکیت، اطلاعات، فرصت‌ها، هزینه‌ها، منافع و ... خواهد بود، می‌توان امیدوار بود که قانون جدید گامی است به‌سوی یک اصلاح نهادی که نتیجه نهایی آن کاهش فساد و کاهش هزینه‌های مبادله در اقتصاد است (آکای[1]، ۲۰۰۶).

الگوی ساختاری و فرضیه های پژوهش

بر طبق رستگار و موسوی داودی (۱۴۰۱)، با توجه به مطالعه عمیق نظری کتاب شریف نهج‌البلاغه، ۵۴۱ مضمون پایه و ۴ مضمون سازمان‌دهنده با عناوین شفافیت دینی، شفافیت رفتاری، شفافیت ساختاری و شفافیت اقتصادی، الگوی ساختاری حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه را تشکیل می دهند. با توجه به این الگو و با توجه به هدف پژوهش حاضر، جهت بررسی میدانی الگوی حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه، فرضیه های زیر مطرح می‌گردد:

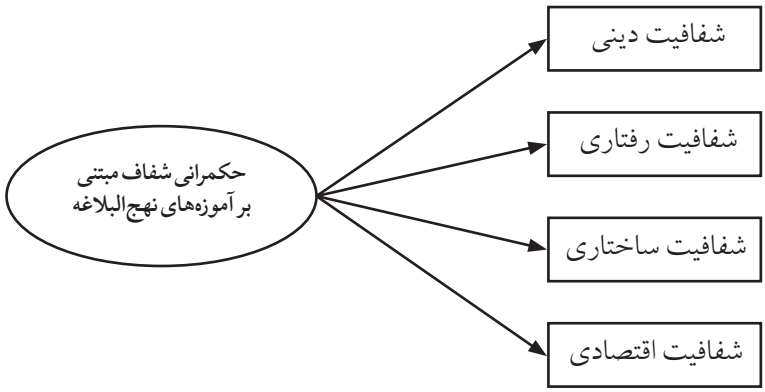

شکل ۱) الگوی مفهومی پژوهش

فرضیه ۱) شفافیت دینی تاثیر معناداری بر حکمرانی شفاف دارد.

فرضیه ۲) شفافیت رفتاری تاثیر معناداری بر حکمرانی شفاف دارد.

فرضیه ۳) شفافیت ساختاری تاثیر معناداری بر حکمرانی شفاف دارد.

فرضیه ۴) شفافیت اقتصادی تاثیر معناداری بر حکمرانی شفاف دارد.

1. Akai

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

روش پژوهش

پژوهش حاضر از حیث هدف، کاربردی و از حیث نحوه گردآوری داده‌ها جزء پژوهش‌های توصیفی پیمایشی می‌باشد که از نتایج آن، تمامی وزارتخانه ها، دانشگاه‌های علوم پزشکی و وزارت علوم، سازمانهای تولیدی و خدماتی می‌توانند استفاده کنند. جامعه آماری پژوهش شامل ۴۲۸ نفر از دانشجویان تحصیلات تکمیلی و اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌های تهران، مازندران، قم و سمنان. می‌باشد که توسط نمونه‌گیری در دسترس در سال ۱۴۰۱ انتخاب شدند. پس از توزیع پرسشنامه ها در میآنجامعه آماری، تعداد ۴۰۲ پرسشنامه مناسب تشخیص داده شد و مابقی پرسشنامه‌ها از تحلیل کنار گذاشته شد. جدول ۱ ویژگی های جمعیت شناختی جامعه آماری را نشان می دهد.

جدول ۱) مشخصات جمعیت شناختی جامعه آماری

وضعیت شغلی/تحصیلی	کارشناسی ارشد	۱۶۶
	دکتری	۱۸۹
	هیئت علمی	۴۷
سن	کمتر از ۳۰	۱۷۱
	۳۱ تا ۴۰	۱۷۰
	بیشتر از ۴۰	۶۱
جنس	مرد	۲۴۴
	زن	۱۵۸
وضعیت تاهل	مجرد	۱۱۴
	متاهل	۲۸۸
استان	مازندران	۱۱۹
	تهران	۱۴۰
	قم	۷۸
	سمنان	۶۵

پرسشنامه حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه: این پرسشنامه توسط رستگار و موسوی داودی (۱۴۰۱) طراحی شده است که شامل ۵۸ مؤلفه می‌باشد. از این میان شفافیت دینی شامل ۸ مؤلفه، شفافیت رفتاری شامل ۲۸ مؤلفه، شفافیت ساختاری شامل ۱۵ مؤلفه و شفافیت اقتصادی شامل ۷ مؤلفه می‌باشد. در پژوهش حاضر، از طیف ۵ عاملی لیکرت (از کاملاً مخالفم تا کاملاً موافقم) بهره گرفته شده است. در پژوهش حاضر از روش آلفای کرونباخ و شاخص‌های برازش تحلیل عاملی تائیدی به ترتیب برای سنجش پایایی و روایی ابزار پژوهش بهره برده شده است. به‌منظور اندازه‌گیري پایایی ابزارهای مورداستفاده نیز یک نمونه اولیه شامل ۳۰ پرسش‌نامه پیش‌آزمون گردید و سپس با استفاده از

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

داده‌هاي به‌دست‌آمده از اين پرسش‌نامه‌ها و به كمک نرم‌افزار آماري SPSS ميزان ضريب اعتماد با روش آلفاي كرونباخ طبق جدول ۲ اندازه‌گيری شد.

جدول ۲) ضريب آلفای كرونباخ پرسشنامه

عامل	تعداد سؤال	آلفای كرونباخ
شفافيت دينی	۸	۰/۸۲۳
شفافيت رفتاری	۲۸	۰/۸۷۱
شفافيت ساختاری	۱۵	۰/۸۴۰
شفافيت اقتصادی	۷	۰/۷۸۸
حكمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه	۵۸	۰/۹۱۲

علاوه بر اين، جهت سنجش روايی پرسشنامه، در پژوهش حاضر از روايی محتوا و نيز روايی سازه بهره گرفته شده است. روايی محتوای اين پرسشنامه‌ها توسط ۱۰ نفر از اساتيد حوزه علميه و دانشگاه (با توجه به سوابق پژوهشی و تخصص ايشان) مورد ارزيابی و تائيد قرار گرفت. به‌منظور بررسی روايی سازه پرسشنامه‌ها نيز از مدل‌های اندازه‌گيری مربوط به نرم‌افزار LISREL بهره گرفته شده است. شاخص‌های برازش مندرج در جدول ۳ حاكی از مناسب بودن مقياس‌های استفاده شده است.

جدول ۳) بررسی روايی سازه ابزار پژوهش

شاخص برازش	حكمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه	بازه استاندارد
خی دو بر درجه آزادی[1]	۲/۶۳۲۴	۳>
ارزش پی[2]	۰/۰۰۰	۰/۰۵>
ريشه ميانگين مربعات خطای برآورد[3]	۰/۰۶۴	۰/۱۰>
نيكويی برازش[4]	۰/۹۲	۰/۹<
نيكويی برازش تعديل شده[5]	۰/۹۰	۰/۹<

يافته‌ها

الگوی حكمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه در شكل ۱ نشان داده‌شده است. در اين الگو ۴ شاخص، سازه حكمرانی شفاف را شكل داده‌اند كه به‌وسيله تحليل عاملی تائيدی، روايی اين سازه موردبررسی قرار می‌گيرد. شكل ۲ و ۳، و جدول ۴، نتايج حاصل از تحليل عاملی تائيدی الگوی

1. Chi-square/df
2. P-value
3. RMSEA
4. GFI
5. AGFI

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه و آزمون فرضیه های تحقیق را نشان می‌دهد.

جدول ٤) نتایج آزمون فرضیه‌های اصلی الگوی حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه

	فرضیه	ضریب استاندارد	عدد معنی داری	نتیجه آزمون فرضیه
۱	شفافیت دینی ← حکمرانی شفاف	۰/۸۰	۶/۸۰	تائید
۲	شفافیت رفتاری ← حکمرانی شفاف	۰/۷۳	۵/۲۶	تائید
۳	شفافیت ساختاری ← حکمرانی شفاف	۰/۶۵	۴/۹۰	تائید
۴	شفافیت اقتصادی ← حکمرانی شفاف	۰/۸۳	۷/۵۶	تائید

شکل ۲) الگوی تخمین استاندارد حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعية دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]
[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

شکل ۳) الگوی اعداد معناداری حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه

همان‌طور که در شکل ۳ مشخص است، در تحلیل عاملی مرتبه اول مقادیر t-value تمامی سؤالات (۵۸ مؤلفه) بیشتر از ۱/۹۶ می‌باشد؛ بنابراین بار عاملی تمامی آن‌ها معنی دار می‌باشد و می‌توان گفت که رابطه مثبت و معنی داری با شاخص های متغیر حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه دارند. ازاین‌رو هیچ کدام از آن‌ها حذف نمی‌شوند و در مدل نهایی باقی می‌مانند. نتایج تحلیل حاکی از آن است که تمام شاخص‌ها (۴ شاخص) نیز رابطه مثبت و معناداری با متغیر حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه دارند. شایان‌ذکر است که به‌ترتیب، شفافیت اقتصادی (ضریب مسیر: ۰/۸۳)، شفافیت دینی (ضریب مسیر: ۰/۸۰)، شفافیت رفتاری (ضریب مسیر: ۰/۷۳) و شفافیت ساختاری (ضریب مسیر: ۰/۶۵)، بیشترین ارتباط را با حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه دارند. در کل می‌توان با توجه به نتایج تحلیل عاملی تائیدی، به سازه حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه اتکا نمود و سازه مورد بحث را مبنای کار قرارداد.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

بحث و نتیجه‌گیری

بررسی علل و عوامل انحراف و انحطاط جامعه دینی به طور اساسی مبتنی بر شناخت و بررسی مجموعه‌ای از مبانی و پیش فرض‌هایی است که عمدتا در جهان‌بینی دین قابل بازیافت است. نهج‌البلاغه در کنار قرآن کریم، یکی از محدود منابعی است که به بسیاری از این زیرشناخت ها و مبانی پرداخته و در این جهت توانسته است روزنه‌ای عظیم به روی صاحبان اندیشه باز نماید که از آن جمله است، بحث از قوانین و سنت‌های الهی که بر حیات بشری و تاریخ او حاکم است. قوانین و سنن جامعه‌شناختی مکتب اسلام که می‌توان آن را تحت عنوان سنت‌های الهی در تدبیر جوامع نام برد؛ زیرا براساس جهان‌بینی توحیدی، علاوه بر آفرینش موجودات، تدبیر و سامان‌دهی آن‌ها نیز از سوی خداوند صورت می‌گیرد. از این‌رو، آن دسته از تدابیر و سازمان‌دهی الهی که همیشگی است، و روشی غیرقابل تبدیل و تحویل دارد، به "سنة الله" معروف است که در معنای وسیع آن، دربرگیرنده همه موجودات از جمله انسان و زندگی فردی - اجتماعی اوست و بر هر موجودی در هر زمان و تحت هر شرایطی یک یا چند مورد از این سنت‌ها حکومت می‌کند. "جامعه"، گروهی متشکل از موجودات انسانی را گویند که با پیوندهایی از نوع روانی، زیستی، فنی و فرهنگی با یکدیگر همبستگی داشته و به طور عمده، دارای گستره ای بسیار و دارای یک سرزمین تلقی می‌شوند که دارای تداوم و استمرار بوده به عنوان یک واحد معنادار در سازمان هستی، هم فرد را در برمی‌گیرد و هم جایگزین آن می‌شود، در آن مشارکت کم و بیش فعالانه وجود داشته، دارای تمایزات درونی از لحاظ فعالیت‌ها و نقش‌هایی می‌باشد که در سایه آن، ارضای نیازهای گوناگون از نوع فرهنگی، دینی، روانی و جسمانی صورت می‌پذیرد. در این جا، پیش از بررسی علل و عوامل انحطاط جامعه و آسیب‌شناسی آن، مناسب است، تا از نظرگاه علی علیه‌السلام ویژگی مشترک و بارز جوامع یعنی اشتراک همه در قوانین جامعه‌شناختی مورد مطالعه قرار گیرد، سپس بحث آسیب‌شناسی پی گیری شود. با مطالعه منابع دینی و روایی و همچنین بررسی گفته‌های جامعه شناسان و مردم شناسان، معلوم می‌شود که سیر حرکت امت‌ها در طول تاریخ، نظیر هم و یکسان است. در حقیقت، نوعی مشابهت و اشتراک در امور و پدیده‌های اجتماعی در طول تاریخ بشر مشهود است؛ به این معنا که انسان‌ها در طول حیاتشان، صرف نظر از تعلقات طبیعی، جغرافیایی، وابستگی‌های نژادی، ملیتی و همچنین صرف نظر از انتساب به زمان و عصر خاصی، مسیر مشترکی طی می‌کنند. از این نظر، شباهت و تکرر وجه مشخصه رفتار عمومی و نوعی بشر در تمام اعصار و جوامع می‌باشد (آقایی، ۱۳۸۰).

بر طبق مصباح یزدی (۱۳۶۸) این استدلال، از آیات شریفه قرآنی هم استنتاج می‌شود. آنجا که

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

حکمت نقل سرگذشت اقوام، عبرت آیندگان شده است، (سوره یوسف، آیه ۱۱۱) و هم آنجا که دعوت به سیر در زمین می‌کند (سوره آل عمران، آیه ۱۳۷؛ و سوره انعام، آیه ۱۱)؛ امام علی علیه‌السلام در این باره در بخشی از وصیت خود به امام حسن علیه‌السلام می‌فرماید: بر پایه رویدادهای تاریخی گذشته، در مورد آینده استدلال کن؛ و یا در بخشی دیگری از همین وصیت‌نامه می‌فرماید: فرزند عزیزم، هرچند که من به‌اندازه تمام نسل‌های گذشته عمر نکرده‌ام، اما در کار آنان نیک نگریسته‌ام، در اخبارشان اندیشیده‌ام و در میان آثار به‌جای مانده از آنان گردیده‌ام، آن چنان‌که خود یکی از آن شده‌ام (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱)؛ و یا در خطبه‌ای دیگر حضرت به این نکته اشاره دارد که: ای بندگان خدا، بی‌گمان زمانه آیندگان را می‌راند؛ چونان‌که گذشتگان را راند (نهج‌البلاغه، خطبه ۱۵۶). در توصیه‌ای هم به حارث حمدانی فرمودند: از گذشته دنیا، آینده‌اش را چراغ عبرتی بساز؛ چرا که پاره های تاریخ با یکدیگر همانند باشند و در نهایت پایانش به آغازش می‌پیوندد (نهج‌البلاغه، نامه ۶۹). مجموعه این مباحث علاوه بر این که زمینه مناسبی برای بخش‌های آینده فراهم می‌آورد، در عین حال، معلوم می‌گرداند که به راحتی می‌توان از تاریخ و جوامع در آن عبرت‌آموزی کرد و جامعه آینده را از عوامل مخرب تکرار شونده مصون داشت و دست کم کسانی یا گروه هایی را که در این امر خطیر مسؤولیت دارند، تشخیص داد.

جوامع انسانی در طول تاریخ خود، همواره از انواع انحرافات و آسیب‌های اجتماعی رنج برده اند لیکن هر قدر به دوران جدید نزدیک‌تر می‌شویم، همان گونه که بر حجم آسیب‌های اجتماعی تهدیدکننده افزوده می‌شود، بر میزان تلاش ها و کوشش ها در جهت رفع ناهنجاری‌ها و ایجاد زمینه‌های مناسب برای عدم بازگشت به وضعیت‌های نامطلوب نیز بیش تر می‌شود ذکر این نکته ضروری است که نهج‌البلاغه کتابی جامع است که امام علی (ع) به همه موضوعات در حوزه‌های مختلف توجه زیادی داشته‌اند. از جمله تفاوت دیدگاه بین نسل‌ها و اعصار که تفاوت نسلی منتهی به تغییر نسلی می‌شود و نسل جوان نمی‌توانند آموزه‌های نسل قبل را بپذیرند. در این خصوص، امام علی (ع) چنین اشاره کرده‌اند: فرزندم سنت‌های افراد صالح از پدران و اهل بیت خودت را رعایت کن و بدان آنان مانند تو اهل برنامه‌ریزی و تفکر بوده‌اند ولی اگر نتوانستی بپذیری حداقل روی آن‌ها برای تعلم و تفهم پژوهش کن، بدون آن‌که نسبت به سنت‌های آنان خصومتی داشته باشی یا آن‌که با دید شبهه به آن‌ها شبهه‌ای داشته باشی. نپذیرفتن سنت‌های نسل قبل در واقع نشان دهنده تغییر نسل است. نسل گذشته باید در صورت بروز این تغییر زمینه پژوهش را برای نسل جوان آماده کند تا آنان خود بتوانند با تعقل و تفکر راه را انتخاب کنند، برای این منظور امام علی (ع) فرزند خود را به مطالعه تاریخ و بررسی علل شکست و پیروزی‌های اقوام گذشته و درس گرفتن از آن و همچنین

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

دیدار از آثار گذشتگان تشویق می‌کنند (آقایی، ۱۳۸۰).

هدف از انجام پژوهش حاضر بررسی میدانی الگوی حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه می‌باشد. بدین منظور ۴۲۸ نفر از دانشجویان تحصیلات تکمیلی و اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌های تهران، مازندران، قم و سمنان. توسط نمونه‌گیری در دسترس در سال ۱۴۰۱ به عنوان جامعه آماری انتخاب شدند. نتایج حاصل از مدل معادلات ساختاری پژوهش و آزمون فرضیه‌های پژوهش حاکی از آن است که شفافیت اقتصادی بیشترین ارتباط را حکمرانی شفاف (P= ۰/۸۳ ;T= ۷/۵۶) دارد (فرضیه ۴ تحقیق). تایید این فرضیه به این معنی است که از نظر جامعه آماری، و طبق الگوی حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه، مؤلفه‌های شفافیت اقتصادی شامل امانت‌داری، فسادستیزی، عدالت توزیعی، ساده زیستی، سلامت اقتصادی، نفی اسراف، نفی اشرافی گری بیشترین ارتباط را با حکمران شفاف دارند. علاوه بر این، شفافیت دینی در رتبه بعدی بیشترین ارتباط با حکمرانی شفاف (P= ۰/۸۰ ;T= ۶/۸۰) است (فرضیه ۱ تحقیق). تایید این فرضیه به این معنی است که از نظر جامعه آماری، مؤلفه‌های شفافیت دینی شامل تقوامحوری، نفی دنیاگرایی، خویشتنداری، آخرت‌گرایی، خداترس بودن، حلال گرایی، خودسازی، ولایت مداری ارتباط مثبت و معناداری با حکمرانی شفاف دارند.

نتایج تجزیه‌وتحلیل آماری حاکی از آن است که شفافیت رفتاری نیز ارتباط مثبت و معناداری با حکمرانی شفاف (P= ۰/۷۳ ;T= ۵/۲۶) دارد (فرضیه ۲ تحقیق). تایید این فرضیه به این معنی است که مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری، نفی حرص و طمع، صداقت محوری، مبارزه طلبی، ظلم‌ستیزی، حق محوری، شجاعت محوری، واقع‌گرایی، صبر و پایداری، تواضع و فروتنی، نیکوکاری، مصلحت‌اندیشی، وجدان گرایی، دوراندیشی، نفی دورویی، خودکنترلی، خیرخواهی، اعتدال‌گرایی، تلاشگری، پاک‌دامنی، بصیرت مداری، قناعت محوری، عمل‌گرایی، نفی دلبستگی به پست و مقام، نفوذناپذیری، رفتار نیکو، نفی شتاب‌زدگی، فرصت شناسی ارتباط مثبت و معناداری با حکمرانی شفاف دارند. نهایتا، نتایج تحقیق حاکی از آن است که شفافیت ساختاری ارتباط مثبت و معناداری با حکمرانی شفاف ولی در پایین‌ترین رتبه (P= ۰/۶۵ ;T= ۴/۹۰) قرار دارد (فرضیه ۳ تحقیق). تائید این فرضیه به این معنی است که مؤلفه‌های دانش‌محوری، حکمت محوری، عدالت اجتماعی، حمایتگری، قانون‌گرایی، اقتدارگرایی، مردم‌گرایی، سلامت محوری، عدالت رویه‌ای، کرامت گرایی، عدالت مراوده‌ای، سلطه‌ستیزی، کنترل و حسابرسی، انصاف محوری، پاسخگویی ارتباط مثبت و معناداری با حکمرانی شفاف دارند. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که با توجه روابط مسیر و اعداد معناداری به دست آمده، تقویت هریک از شاخص‌های

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

شفافیت اقتصادی، شفافیت دینی، شفافیت رفتاری و شفافیت ساختاری به ترتیب منجر به بهبود حکمرانی شفاف در جامعه می‌گردد.

در پژوهش‌های علوم اجتماعی و انسانی، همواره پژوهش‌گر با محدودیت‌هایی مواجه است که در علوم دیگر، کمتر مشاهده می‌شود. این محدودیت‌ها از آنجا ناشی می‌شود که انسان‌ها بخش جدایی‌ناپذیر این پژوهش‌ها هستند. انجام هر پژوهشی به دلیل وجود متغیرهای خارجی و داخلی مؤثر بر موضوع موردبررسی، محدودیت‌هایی را برای پژوهش‌گر ایجاد می‌کند که اجتناب‌ناپذیر می‌باشد و نیاز است تا تحت عنوان محدودیت‌های پژوهش مطرح گردد. در پژوهش حاضر نیز، همچون دیگر پژوهش‌ها، موانع و محدودیت‌هایی بر سر راه پژوهش قرار داشته است؛ و تلاش پژوهشگر بر این بوده تا با راهنمایی و مشاوره استاد این حوزه، مسیر عبور از موانع را هموار ساخته و محدودیت‌های پژوهش را مدیریت کند. در مورد موانع پژوهش حاضر، می‌توان به محدود بودن مستندات و منابع اطلاعاتی لازم (ازجمله پایان‌نامه‌ها و طرح‌های پژوهشی داخلی) درزمینه حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های دینی نام برد. علاوه‌براین، یکی از رایج‌ترین موانعی که محققان در تحقیقات پرسش‌نامه‌ای با آن مواجه هستند، عدم تمایل افراد به‌پاسخ دادن به پرسش‌نامه‌هاست. علاوه بر این، این ادراک غلط در بین بعضی افراد وجود دارد که کارهای تحقیقاتی دانشگاهی کاری عبث و بیهوده هستند؛ لذا در پر کردن پرسش‌نامه‌ها دقت نخواهند کرد. بدین منظور، پس از مراجعه به خبرگان پژوهش، سعی شد تا با آوردن توضیحاتی در مورد موضوع پژوهش و بازگو کردن دستاوردهای احتمالی این پژوهش، دقت و صداقت آن‌ها را در پُر کردن پرسش‌نامه بالا برد. علاوه‌براین، باوجود تلاش برای رعایت تمام استانداردها از جانب پژوهشگر، با توجه به روش‌های گردآوری داده‌ها این امکان وجود دارد که داده‌های به دست آمده، مبتنی بر ادراک پژوهش‌گر، و خبرگان از واقعیت باشد و عین واقعیت نباشد.

این پژوهش، مؤلفه‌های حکمرانی شفاف را در قالب چهار دسته شفافیت دینی، شفافیت رفتاری، شفافیت ساختاری، شفافیت اقتصادی تقسیم‌بندی کرده است. به پژوهش‌گران توصیه می‌شود که ضمن دقت نظر در مؤلفه‌های استخراج‌شده در این پژوهش و نیز بررسی مجدد مضامین نهج‌البلاغه، توجه نمایند که آیا امکان ایجاد دسته‌بندی‌های جدیدی از مؤلفه‌های پایه و سازمان‌دهنده جهت بهبود الگوی حاضر وجود دارد یا خیر. علاوه‌براین، شایسته است تا پژوهش‌های آتی، جوامع آماری مختلفی را جهت سنخیت‌سنجی الگوی حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه به‌عنوان موردمطالعه انتخاب کنند

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

و همچنین رابطه آن را با متغیرهای مهم مدیریتی بررسی نمایند. پژوهش‌های آتی می‌توانند، سازمان‌هایی را جهت پیاده‌سازی و یا تقویت مؤلفه‌های حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه انتخاب کنند و با مطالعات طولی، نتایج حاصل از آن را با قبل از انجام مطالعه مقایسه نمایند.

ملاحظات: این مقاله حاصل رساله پسادکتری دانشگاه سمنان در سال ۱۴۰۱ می‌باشد.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

منابع

۱. قرآن کریم
۲. نهج‌البلاغه
۳. ابطحی، سید مصطفی؛ آرایش، حسن؛ سالاری سردری، فرضعلی (۱۳۹۷). بررسی و تبیین حکمرانی شایسته در رویکرد حکمرانی نظام جمهوری اسلامی ایران. راهبرد سیاسی. ۲ (۵): ۲۷-۶۴.
۴. ابوالحسنی، الهه (۱۳۹۱). حکمرانی مردم‌سالارانه. سیاست. ۴۲(۱): ۱-۱۹.
۵. اختری، سجاد، و دارابی، لطف ا... (۱۳۹۸). شفافیت از دیدگاه حکومت اسلامی و حکمرانی خوب. فصلنامه نظارت و بازرسی. ۱۳(۴۷): ۷۵-۹۰.
۶. اخلاقی، اسماعیل (۱۳۸۸). تربیت دینی در عصر مدرن. پگاه حوزه، شماره ۲۵۸.
۷. آقایی، محمدرضا (۱۳۸۰). آسیب‌شناسی جامعه دینی و نقش حکومت در آسیب زایی آن از منظر نهج‌البلاغه، فصلنامه معرفت، شماره ۵۱.
۸. بخشایش اردستانی، احمد؛ دشتی، فرزانه (۱۳۹۲). مردم‌سالاری در حکومت امام علی (ع). پژوهش نامه علوی. ۴(۸): ۴۰-۶۰.
۹. بشیری، عباس؛ شقاقی شهری، وحید (۱۳۹۰). حکمرانی خوب، فساد و رشد اقتصادی (رویکردی اقتصادی به مقوله حکمرانی خوب). بررسی‌های بازرگانی. ۴۸(۲): ۶۹-۸۱.
۱۰. بهرامی، محمدباقر؛ اکبرزاده، فریدون؛ شهابی، روح اله؛ جلال پور، شیوا (۱۳۹۹). حاکمیت قانون و پیامدهای حقوقی حکمرانی خوب در ایران. فصلنامه پژوهشهاي سياسي جهان اسلام. ۱۰ (۴): ۴۷-۲۹
۱۱. پورعزت، ع.، و طاهری عطار، غ. (۱۳۸۹). کاربست حکمرانی خوب برای ملت‌سازی در پرتو مطالعات میان‌رشته‌ای. مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۳(۱): ۱۷۳-۱۹۳.
۱۲. پورعزت، ع.، و قلی پور، آ.، و باغستانی برزکی، ح. (۱۳۸۹). رابطه آگاهی شهروندان از حقوق شهروندی با پاسخ گویی و شفافیت سازمآن‌ها. رفاه اجتماعی، ۱۰(۳۸): ۷-۴۰.
۱۳. ثنایی، مهدی (۱۳۹۵). پیرامون دو قلمرو کلان موضوع شفافیت. گزارش اندیشکده شفافیت برای ایران.
۱۴. حبیب زاده، ت.، و سیفی آتشگاه، ح. (۱۳۹۲). تاثیر حکمرانی مطلوب بر اجرایی شدن حق بر توسعه با تأکید بر بعد ملی. دیدگاه‌های حقوق قضایی، ۱۸(۶۲): ۱۱-۳۸.
۱۵. حبیب نژاد، س.، و عامری، ز. (۱۳۹۵). شاخص‌های شفافیت در حکومت اسلامی (با تأکید بر حکومت علوی). حقوق اسلامی، ۱۳(۴۹): ۱۲۹-۱۵۷.
۱۶. حسن دوست فرخانی، هادی؛ یزدان پناه، لیلی. (۱۳۹۰). بررسی نگرش به فساد اداری و ارتباط آن با سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان. فصلنامه دانش ارزیابی، ۳(۳): ۱۱۹-۱۴۶.
۱۷. حقیقتیان، م.، و سیف زاده، ع. (۱۳۹۴). مشخصه های اقتصادی، اجتماعی، جمعیتی و ادراک از فساد جوانان تهرانی. جامعه شناسی مطالعات جوانان، ۶(۱۹): ۵۳-۸۰.
۱۸. خسروی، ح. (۱۳۹۵). حق بر محیط‌زیست سالم در پرتو حکمرانی مطلوب. اخلاق زیستی، ۶(۲۰)، ۱۲۷-۱۴۴.

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

۱۹. خلف خانی، مهدی(۱۳۸۸)، بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و فساد اداری، مجله راهبرد، شماره ۵۳: ۳۷-۵۶.
۲۰. داداش کریمی، ی.، و میرسپاسی، ن.، و نجف بیگی، ر. (۱۳۹۸). طراحی مدل حکمرانی آموزش عالی کشور. مدیریت سازمان‌های دولتی، ۷(۳): ۱۱-۲۷.
۲۱. داودی، حمیدرضا؛ بخشایش اردستانی، احمد؛ عربیان، اصغر (۱۳۹۸). بررسی نقش‌های تقنینی و نظارتی مجلس شورای اسلامی ونقش آن در الگوی حکمرانی خوب. فصلنامه پژوهشهاي سياسي جهان اسلام. ۹ (۳): ۲۳۴-۲۰۷
۲۲. درزی، ق.، و صدریه، پ. (۱۳۹۴). نگرشی میان‌رشته‌ای به حکمرانی خوب، زمینه مندسازی حکمرانی خوب در قرآن و نهج‌البلاغه. پژوهش‌های نهج‌البلاغه، ۱۳(۴۶): ۱۰۳-۱۲۶.
۲۳. دلشاد تهرانی، مصطفی (۱۳۹۲). چشمه خورشید: آشنایی با نهج‌البلاغه. انتشارات خانه اندیشه جوان.
۲۴. رستگار،؛ عباسعلی؛ موسوی داودی، سید مهدی (۱۴۰۱). طراحی و تبیین الگوی حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه. رساله پسا دکتری، دانشگاه سمنان، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اداری.
۲۵. رئیس الساداتی، س.، و هادی قنوات، م. (۱۳۹۵). رابطه سعادت با حکمرانی مطلوب. اخلاق زیستی، ۶(۲۲)، ۳۳-۴۴.
۲۶. زکی زاده، ع.، و توسلی نائینی، م.، و احمدی، م. (۱۳۹۸). تبیین اصول شفاف‌سازی و آزادی اطلاعات به‌عنوان مؤلفه‌های حکمرانی مطلوب در پرتو نظام حقوقی حاکم بر قراردادهای دولت. تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری (دانشنامه حقوق و سیاست)، ۱۵(۳۹): ۸۱-۱۰۲.
۲۷. ساریخانی، ع.، و اکرمی سراب، ر. (۱۳۹۲). کارکردهای پیشگیرانه شفافیت در سیاست جنایی. حقوقی دادگستری، ۷۷(۸۲)، ۹۱-۱۱۶.
۲۸. سردارنیا، خ.، و شاکری، ح. (۱۳۹۳). تبیین حکمرانی خوب در نهج‌البلاغه با رویکرد روشی زمینه گرا. مطالعات حقوقی علوم اجتماعی و انسانی شیراز. ۶(۴): ۲۷-۵۳.
۲۹. شریف زاده ،فتاح؛ و قلی پور، رحمت الله (۱۳۸۲). حکمرانی خوب و نقش دولت، فرهنگ مدیریت، ۴(۱): ۱۱۰ -۹۳.
۳۰. شعبان نیامنصور، مهدي؛ شعبان نیامنصور، محمدجواد (۱۳۹۴). واکاوی اعتدال در حکمرانی مطلوب و آموزه‌های قرآن کریم. همایش ملی گفتمان اعتدال، دانشگاه ایلام.
۳۱. شیرکوند، ن.، و عابدی، م.، و صالحی فارسانی، ع. (۱۳۹۸). واکاوی رئالیستی مدل اعتدال‌گرا؛ نگاه نوین حکمرانی خوب در جغرافیای سیاسی ایران. نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی (جعرافیای انسانی)، ۱۱(۲)، ۹۷-۱۱۶.
۳۲. طاهری، م.، و ارسطا، م. (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی مبانی اصل شفافیت از دیدگاه اسلام و نظریه حکمرانی خوب. پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۳(۳): ۱-۲۴.
۳۳. عیوضی، محمدرحیم؛ مرزبان، نازنین؛ صالحی، معصومه (۱۳۹۶). از بررسی حکمرانی خوب تا الگوی حکمرانی پایدار. راهبرد. ۲۶(۸۵): ۵۵-۸۵
۳۴. غفاری، مسعود؛ رستم پور، محمد (۱۴۰۰). نسبت تمرکزگرایی و حکمرانی خوب در دولت‌های نهم و دهم. فصلنامه پژوهشهاي سياسي جهان اسلام. ۱۱ (۱): ۱۶۱-۱۳۹
۳۵. غلامی، عاطفه. (۱۳۹۷). بررسي تأثير سامانه سپاري امور دولت بر كنترل فساد اداري. پايان نامه براي دريافت درجه

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

کارشناسي ارشد در رشته علوم اقتصادي دانشگاه تهران.
۳۶. فاضلی کبریا، ح.، و گل میمی، م.، و مطلبی، ا.، و دیهیم پور، م. (۱۳۹۹).الویت بندی راهبردهای مؤثر در حکمرانی خوب با رویکرد ساختاری تفسیری بر اساس نامه ۵۳ نهج‌البلاغه. علوم اسلامی انسانی، ۶ (۲۳): ۸۸-۱۰۷.
۳۷. قجری، علی؛ نوربخش، یونس (۱۴۰۰). مطالعه نسبت مدل حکمرانی جمهوری اسلامی ایران با مدل حکمرانی خوب. مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی و ایرانی. ۹(۱۷): ۳۹-۶۷.
۳۸. کلبه داری، س.، و صبحیه، م.، و ابراهیمی، س. (۱۳۹۶). بررسی مؤلفه‌های حکمرانی مطلوب در پروژه‌های بزرگ‌مقیاس چندسازمانه ی مشارکت مدنی. مدیریت دولتی، ۹(۴): ۶۶۵-۶۸۶.
۳۹. مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۶۸). جامعه و تاریخ از دیدگاه قرآن، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۴۵-۱۴۸.
۴۰. منتظری، م.، و بهمنی، ا.، و فتحی زاده، ع. (۱۳۹۷). الگوی حکمرانی خوب از دیدگاه نهج‌البلاغه: گامی در جهت تبیین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، ۶(۱۱): ۱۳۳-۱۵۵.
۴۱. منصوری، س.، و افقه، س. (۱۳۹۶). بررسی اثرهای متقابل آزادی و حکمرانی بر توسعه‌ی انسانی (رویکرد داده‌های تابلویی در دوره ی ۱۹۹۵-۲۰۱۵). مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی(مطالعات راهبردی جهانی شدن)، ۷(۲۵): ۱۳۵-۱۵۵.
۴۲. موسوی، س.، و آقایی جنت مکان، ح.، و نوروزی، ن. (۱۳۹۷). نقش اخلاق اسلامی در حکمرانی مطلوب. پژوهش‌های اخلاقی (انجمن معارف اسلامی)، ۸(۴): ۲۰۳-۲۲۴.
۴۳. میدری، احمد؛ خیرخواهان، جعفر، (۱۳۸۳)، حکمرانی خوب: بنیاد توسعه، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر بررسی‌های اقتصادی.
۴۴. واحدی، سعید؛ حاتمی، محمدرضا؛ بصیری، محمدرضا (۱۴۰۱). بررسی مولفه های حکمرانی خوب با توجه به رویکرد اندیشه های سیاسی انقلاب اسلامی، پژوهش های سیاسی جهان اسلام. مقاله های در دست انتشار.
۴۵. یزدانی زنوز، هرمز (۱۳۸۸). بررسی نقش شفافیت در تحقق حکمرانی مطلوب. حقوق عمومی. ۵(۱): ۴۹-۷۰.
۴۶. یگانگی، کامران؛ بیگلی، امین (۱۳۹۹). مدل مفهومی حکمرانی خوب. پژوهش‌های علوم مدیریت. ۲(۵): ۷۵-۸۱.
47. Abu-Shanab, E.A., Harb, Y.A. and Al-zoubi, Y.S. 2013. E-government as an anti-corruption tool: citizens' perceptions. International Journal of Electronic Governance, 6(3):232-248.
48. Adeosun, A.B. 2012. The role of good governance and effective public administration towards achieving economic growth and stability in fledgling democracy. International Journal of Politics and Good Governance, 3(3.3):1-17.
49. Akai, N. (2006). Short-run and Long-run Effects of Corruption on Economic Growth Evidence from State-Level Cross-Section Data for the United States, The paper presented at the Bi-Annual Meeting of the Japanese Economic Association, Kyōto Sangyō University.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

50. Anttiroiko, A. 2014. Good governance in context: learning from anticorruption policies of Finland and Singapore. Available online at: http://

www. Mpra.ub.uni-muenchen.de

51. Armstrong, L. 2011. Providing a clearer view: an examination of transparency on local government websites. Government Information Quarterly, 28(1):11-16.

52. Azeez, A. 2011. Endangering good governance for sustainable democracy: the continue struggle against corruption in Nigeria. Journal of Research in Peace, Gender and Development, 1(1):307-314

53. Baker, K. and Rubin, E.V. 2011. Understanding accountability and governance in post invasion Iraq. Administration and Society, 43(5):515-536.

54. Banerjee, A., Gakam, S., Pathanyak, M. & Simba, S. (2009). Corporate governance and market value, preliminary evidence from

Indian companies. Retrieved from www.standardsandpoo.s.com

55. Bannink, D. and Ossewaarde, R. 2012. Decentralisation: new modes of governance and administrative responsibility. Administrative and Society, 44(5):595-624.

56. Bauhr, M. and Grimes, M. 2012. What is government transparency: measures and relevance for quality of government. Gothenburg: University of Gothenburg.

57. Berkorich, I. 2016. The corrupted industry and the wagon wheel effect: a cross country exploration of the effect of government corruption on public service effectiveness. Administration and Society, 48(5):559-579

58. Bertot, J.C., Jaeger, P.T. and Grimes, J.M. 2012. Promoting transparency and accountability through ICT's, social media and collaborative egovernment. People Process Policy, 6(1): 78-91.

59. Bryson, J.M., Crosby, B.C., Bloomberg, L. 2014. Public value governance: beyond traditional public administration and the new public management. Public Administration Review, 74(4):445-466.

60. Bwalya, K.J. and Mutula, S. 2015. Digital solutions for contemporary democracy and government. Hershey: Information Science Reference.

61. Cucciniello, M., Belle, N., Nasi, G. and Valotti, G. 2014. Assessing public preferences and the level of transparency in government using an exploration approach. Social Science Computer Review, 33(5):571-586.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

62. Duke, J. & Kankpang, K. A. (2011). Linking corporate governance with organizational performance: New insights and evidence from Nigeria. Global Journal of Management and Business Research, 11(12): 47-57.

63. Dutta, N. and Roy, S. 2016. State fragility and transparency. International Journal of Development Issues, 15(3):202-223

64. Emerson, K. and Nabatchi, T. 2015. Collaborative governance regimes. Washington D.C: Georgetown University Press.

65. Evans, M. (2012). Beyond the integrity paradox towards good enough governance. Policy Studies, 33(1):97-113.

66. Fama, E., (1980). Agency Problem and the Theory of the Firm, Journal of Political Economy, 88(2): 288-307.

67. Gisselquist, M. R. 2012. Good governance as a concept and why this matters for development policy. Helsinki: World Institute for Development Economics Research.

68. Goede, M. and Neuwirth, R. J. 2014. Good governance and confidentiality: a matter of the preservation of the public sphere. Corporate Governance, 14(4):543-554.

69. Gomes, D. and Sargiacomo, M. 2013. Accounting and accountability in local government: an introduction. Accounting History, 18(4):439-446

70. Gregory, R. 2013. Assessing good governance and corruption in New Zealand: scientific measurement, political discourse and historical narrative. Victoria: Institute for Governance and Policy Studies.

71. Idoko, C.U., Emmanuel, A. and Stephen, O. 2015. Corruption and the challenges of good governance in Kogi state, Nigeria. International Journal of Managerial Studies and Research, 3(1):66-73.

72. Joe, M.M.(2007). Professional Management. journal of the institute of certified public secretaries of Kenya, 1(4): 16-19.

73. Keping, Y. (2018). Governance and Good Governance: A New Framework for Political Analysis. Fudan J. Hum. Soc. Sci. 11, 1–8. https://doi.org/10.1007/s40647-017-0197-4

74. Khan, M. M. and Islam, M. S. 2014. Democracy and good governance in Bangladesh: are they compatible. Millennial Asia, 5(1):23-40.

75. Kyereboah C. A. (2007). Relationship between corporate governance and firm performance: An African perspective, PhD Thesis, university of Stellenbosch, South

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

Africa) Retrieved from https; // scholar. Sun.ac.za/handle/l0019.1/1348

76. Low, C. (2006).A framework for governance of social enterprise, International Journal of Social Economics, 33(5/6): 376-385.

77. Mapuva, J. 2014. The debilitating impact of corruption on democracy and good governance: a critical analysis. International Journal of Political science and Development, 2(3):164-174.

78. Morse, R.S. and Stephens, J.B. 2012. Teaching collaborative governance: phases, competencies and case based learning. Journal of Public Affairs Education, 18(3):565-584.

79. Mudashiru, A., Bakare, I., & Babatunde, Y. (2014). Good Corporate Governance and Organisational Performance: An Empirical Analysis, International Journal of Humanities and Social Science, 4(7): 170-179.

80. Rashid, K. (2008) A comparison of corporate governance and firm performance in developing (Malaysia) and developed (Australia) financial markets. PhD thesis, Victoria University.

81. Rodriguez, M.M., Perez, C.C. and Godoy, M.L. 2016. Role of transparency to enhance good governance. NGO's Efficiency and Transparency Policy, 26(60): 67-82.

82. Ryan, C., & Purcell, B. (2004). Corporate Governance Disclosures by Local Government Authorities. In Parker, L & Meng, L (Eds.) Fourth Asia Pacific Interdisciplinary Research in Accounting Proceedings 2004, 4-6 July 2004, Singapore.

83. Ryan, C.M., & Ng, C. (2000). Public sector corporate governance disclosures: An examination of annual reporting practices in Queensland. Australian Journal of Public Administration, 59(2): 11-23.

84. Seyedsayamdost E, Vanderwal P (2020) From good governance to governance for good: blockchain for social impact. J Int Dev. https://doi.org/10.1002/jid.3485

85. Stupak, I., Mansoor, M. & Smith, C.T. (2021). Conceptual framework for increasing legitimacy and trust of sustainability governance. Energ Sustain Soc, 11(5) https://doi.org/10.1186/s13705-021-00280-x

86. Sungbeh, T.W. (2017). Collaborative Governance and Anticorruption in Postwar Monrovia, PhD., Dissertation, Walden University, USA.

87. Trakulmututa, J. & Chaijareonwattana, B. (2013). Factors Affecting the Achievement

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]

of Good Governance in HRM: The Empirical Study of Local Governments in Southern Part of Thailand, International Journal of Business and Social Science, 4(7): 34-40.

88. Wu, W., Ma, L. and Yu, W. 2017. Government transparency and perceived social equity: assessing the moderating effect of citizen trust in China. Administrative and Society, 4(5): 1-25.

DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۱۲۰۲۰۲

به این مقاله این‌گونه ارجاع دهید:

رستگار، عباسعلی؛ موسوی داودی، سید مهدی (۱۴۰۱)، «بررسی میدانی الگوی حکمرانی شفاف مبتنی بر آموزه‌های نهج‌البلاغه » فصلنامه پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، س۱۲، ش۲، تابستان ۱۴۰۱، صص ۶۲-۳۱.

[Downloaded from priw.ir on 2026-11-08]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1401.12.2.2.9]